

תכנית מנחים-עמיתים

מוזיקליות בשירה

כיצד הזיקה של שלונסקי לסימבוליזם והזיקה של רחל לאקמאיזם מתבטאות במוזיקליות בכתיבתם?

חניכה: דקלה גילן, כפר הרי"ף, התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות, ירושלים
מנחה-עמיתה: ד"ר תמר הס, ראשת החוג לספרות עברית, האוניברסיטה העברית

מבוא

מוזיקליות בשירה היא שם כולל לרכיבים הווקאליים שבשיר – המצלול, החריזה על כל סוגיה, המשקל והריתמוס.

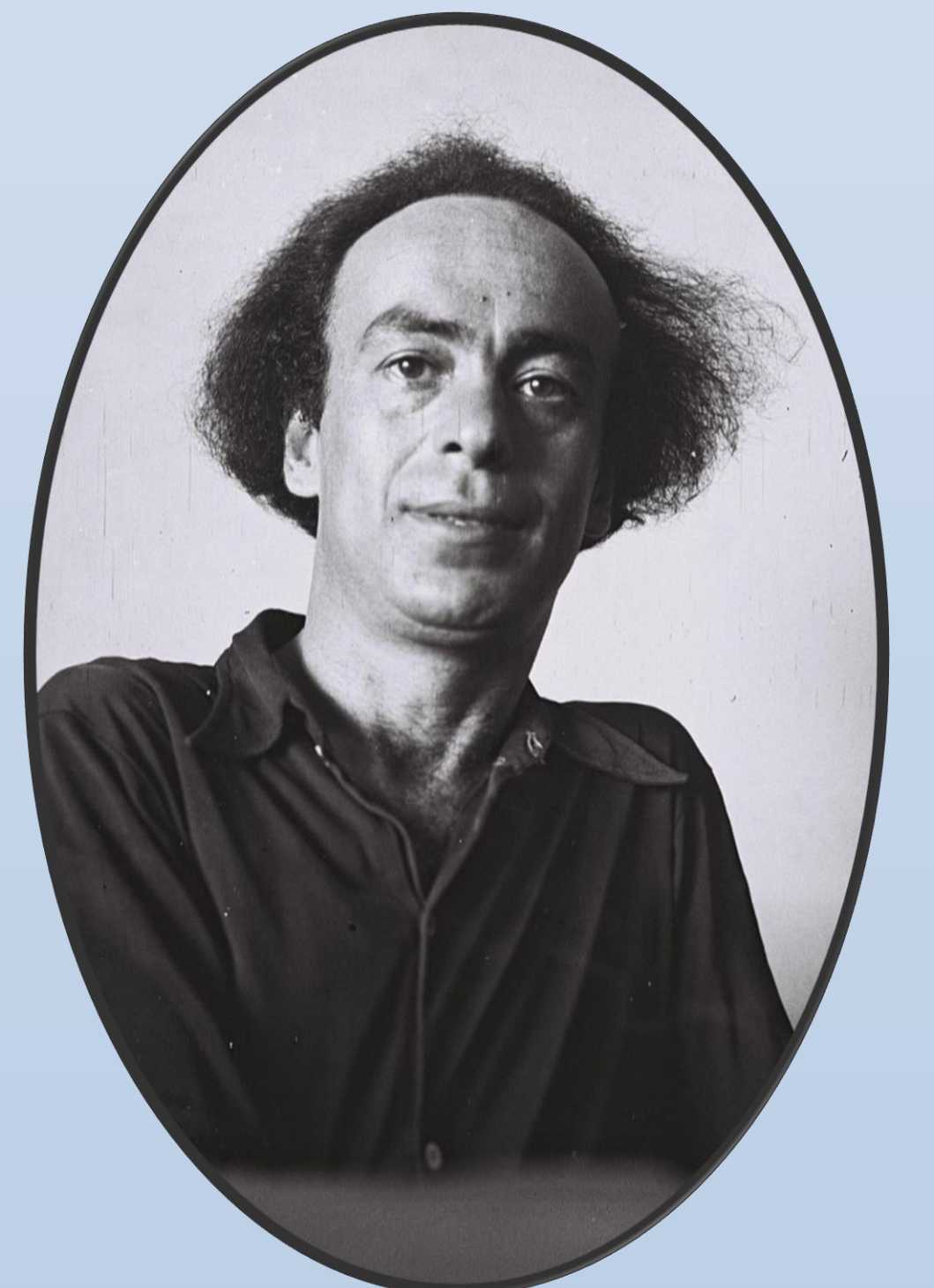
שאלת המחקר

במחקר זה אראה כיצד המוזיקליות של שלונסקי הושפעה מרעיונות סימבוליסטיים, והמוזיקליות של רחל מרעיונות אקמאיסטיים. חקרתי את תת-המחזור "עזאזל" שבתוך המחזור "כרכיאל" שבספר "אבני בוהו" לשלונסקי וכן שירים משלושת ספרי רחל.

סימבוליזם

הגל השני של הסימבוליזם נוצר ברוסיה בתחילת המאה ה-20. הזרם מאופיין בשימוש מרובה בסמלים. השיר הסימבוליסטי הוא מסתורי, על-טבעי ועמום. הוא מערב מציאות וחלום, גילופין ומיתוס, יש בו אסתטיקה מלוטשת שעשויה ממגוון אמצעים לשוניים וצורניים. הסימבוליזם פונה אל החושים. המוזיקליות היא רכיב אסתטי חשוב ואמצעי לפנות אל חוש השמיעה ולחושים נוספים במישור שמעבר למובן הדקדוקי של המילים.

אברהם שלונסקי

אקמאיזם

הזרם הוקם ברוסיה בתחילת שנות העשרה של המאה ה-20 כתגובת נגד לסימבוליזם. האקמאיזם התנגד לכתיבה הסימבוליסטית המורכבת, העמומה והמיתית. הוא דגל בכתיבה פשוטה, ברורה, וקרובה למציאות. המוזיקליות כאן היא רכיב הכרחי אך שולי מאוד.

שלונסקי הושפע מאוד מן הזרם הסימבוליסטי הרוסי ורחל הושפעה מאוד מן הזרם האקמאיסטי. לאורך השנים השניים ביקרו את הפואטיקות המנוגדות זה של זה.

רחל בלובשטיין

תמצית המסקנות

- ❖ כל הרכיבים המוזיקליים בשירת שלונסקי מבטאים במישרין מאפיינים סימבוליסטיים או מחזקים בעקיפין רעיונות סימבוליסטיים.
- ❖ המוזיקליות של רחל הפוכה מזו של שלונסקי, כפי שהאקמאיזם הפוך מהסימבוליזם. המוזיקליות שלה היא צנועה, פחות עשירה ונוכחת, וממלאת את הדרישה המינימלית של האקמאיזם לקיומה של מוזיקליות. עם זאת, המצלול של רחל עשיר והיא חורגת מהדרישה.
- ❖ לטענתי, המוזיקליות מבטאת באופן ברור מאוד את עיקרי הפואטיקות של שניהם. הסימבוליזם והאקמאיזם, כזרמים מנוגדים, מתבטאים היטב דרך הסגנונות המוזיקליים ההפוכים של שלונסקי ורחל ומשמשים אבן בוחן טובה להוכחת החשיבות של המוזיקליות לאפיון הפואטיקה של משוררת.

וְעִזָּאזֵל פֶּעַר פֶּתָאם אֶת פִּי
וְתִינּוּקוֹת פֶּעוּ: חָה שִׁירָה לָנוּ שִׁיר הָעֶרֶשׁ.
אֵךְ הוּא יֶרֶק בְּפָנֵי הָעֵיר כְּאֵל תּוֹךְ בֵּיב
סָגְרִיר אֹרוֹת וְחַל בְּמַחֹל הַכָּרֶס.

וְהוּא יֶרֶק - וְהֵם לָגְמוּ בְּלַעְלוּעַ
וְעַם כָּל נְטוֹף מֵר בְּלוּעַ
הַקְּשִׁיבוּ לְאֶחָד - מוֹקִינּוֹ אוֹ לְמֵד-נּוֹ?
עוֹרֵךְ תַּקּוּן-חֲצוֹת בְּסִלְסוּלֵי יָבֵב:

על בלי

על שןא

על הלא-כלום המשֶׁתַּגֵּעַ

ועל השֶׁד יוֹדֵעַ

מה.

חלק משיר א' מתוך "עזאזל"

דוגמה חלקית להתבטאות הסימבוליזם במוזיקליות

שלונסקי פונה אל חוש הטעם ולאזור הפה והלוע באמצעות המישור הסמנטי והמישור המוזיקלי. מילים רבות מהשדה הסמנטי של הפה ופעולותיו: פער, פיו, פעו, ירק, לגמו, לעלוע ועוד. "לעלוע" היא מילת המפתח של המצלול, היא שייכת לשדה הסמנטי של הפה והיא גם מילה אונומטופאית (מחקה צליל), המאגדת סביבה מצלול אונומטופאי של צלילי ע,א,ל. שלונסקי יוצר אנאפורה של המילה "על" על מנת להדגיש את המצלול. הקורא חווה אונומטופיאה רב חושית – השמיעה והטעם – באמצעות המישור הסמנטי, המישור הצלילי והמילה האונומטופאית המגשרת ביניהם.

הצבת הפה כמרכיב מרכזי בשיר הפתיחה מעידה על העיסוק של המחזור בשירה ובהתבטאות יהודית במרחב עירוני, מודרני ולא יהודי.